

nin nüshasına rastlanmamıştır. 3. Âyetü'l-kürsî Tefsiri. Bakara sûresinin 255. âyetinin tefsirinden ibaret olup Petersbourg'da kayıtlı bir nüshasının bulunduğu kaydedilmektedir (Brockelmann, GAL Suppl., II, 647).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, I, 501; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, IV, 314-315; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 22, 38, 73-74, 219, 245, 250, 259, 261, 263; Uşşâkizâde, *Zeyl-i Şekâik* (nşr. H. I. Kissling), Wiesbaden 1965, s. 537-539; Silâhdar, *Târih*, II, 247, 288-289; Şeyhî, *Vekâyi'u'l-fuzalâ*, I, 543-545; Râşid, *Târih*, I, 261, 294, 304, 331, 494, 524, 530-531; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 72-73; Mehmed Şemî, *İlâveli Esmârü't-tevârîh*, İstanbul 1295, s. 117; Mustafa Nûri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât* (nşr. Mehmed Gâlib Bey), İstanbul 1327, II, 86; *Sicill-i Osmânî*, IV, 188; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 487-488; *Osmanlı Müellifleri*, II, 25; Serkîs, *Mu'cem*, I, 494-495; Brockelmann, GAL, II, 575-576; Suppl., II, 647; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 300; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 335; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 486, 489-490; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IX, 234; Danişmend, *Kronoloji*², V, 130; Mübahat S. Kütükoğlu, 1869'da Faal İstanbul Medreseleri, İstanbul 1977, s. 25-27; Ali Uğur, *The Ottoman 'Ulema in the Mid-17th Century: An Analysis of the Vakâ'i'u'l-Fuzalâ of Mehmed Şeyhî Efendi*, Berlin 1986, s. 591-593; Ahmet Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 136; Cezzâr, *Medâhi'lü'l-mü'ellifin* I, 115-116; İsmail Yakıt, "Şeyhülislâm Ankaravî Mehmet Efendi", TDA, sy. 51 (1987), s. 9-42; *Kâmûsü'l-a'lâm*, I, 439.



TAHSİN ÖZCAN

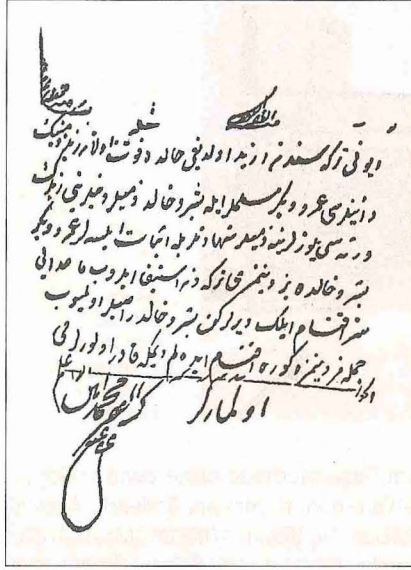
MEHMET EMİN EFENDİ,

Hayâtizâde

(ö. 1160/1747)

Osmanlı şeyhülislâmı.

IV. Mehmed devri hekimbaşısı olan yahudi mühtedisi Mustafa Fevzi Efendi'nin torunu ve müderris Ahmed Efendi'nin oğludur. Medrese tahsilinden sonra müderrislik ruusunu elde edip ailesinin nüfuzu sayesinde sûratle yükseldi. Önce Yenîşehir kadılığına tayin edildi, 1147'de (1734) Edirne kadısı oldu, kardeşi Mustafa Fevzi Efendi'nin emekliye ayrılması üzerine Zilkade 1148'de (Mart 1736) Mekte pâyesiyle (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 184) hekimbaşılığa getirildi, arkasından İstanbul kadılığı pâyesine ulaştı. 26 Zilkade 1150'de (17 Mart 1738) bilfiil İstanbul kadısı oldu. 1152'de (1739) kadılıktan alındı, 13 Zilkade 1152'de (11 Şubat 1740) Rumeli kazaskerliğine yükseldi. Örfî müddetini tamamlamasının ardından azledildi (16 Cemâziyelâhir 1154/29 Ağustos 1741). Bir süre mâzul olarak kaldıktan sonra Pî-



Hayâtizâde Mehmed Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 522)

rîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin hastalığı sebebiyle azledilmesi üzerine I. Mahmud tarafından 13 Rebîülevvel 1159'da (5 Nisan 1746) şeyhülislâmlığa getirildi. Mehmed Emin Efendi, kısa süren şeyhülislâmlığı sırasında giderek yoğunlaşan Avrupa meseleleriyle ilgilenmiş, özellikle Fransa, Avusturya, Prusya ve Osmanlı siyasî münasebetleri ve müzakerelerinde Fransız siyaseti taraftarı olarak Humbaracı Ahmed Paşa ile birlikte hareket etmiştir (Uzunçarşılı, IV/2, s. 208).

Yedi ay kadar meşihatta kaldıktan sonra rahatsızlığı sebebiyle fetva vazifesini ve şeyhülislâmlıktaki idarî işleri takip edememesi, ayrıca çok gösterişli bir hayat yaşaması, ulemâya karşı sert muamelesi tepki çekmeye başladı ve bilhassa ulemânın huzursuzluğuna yol açtı. Bunun üzerine 9 Şevval 1159'da (25 Ekim 1746) azledilerek Bursa'da ikamete mecbur tutuldu. Kendi arzusu ve halefi Şeyhülislâm Mehmed Zeynî Efendi'nin işaretleriyle Mekte kadılığına tayin edildiyse de Şam'da rahatsızlanarak görevinden istifa etti. Yine Zeynî Efendi'nin teklifiyle Bursa'da ikamet etmesi için Ramazan 1160'ta (Eylül 1747) bir ferman çıkarıldı (BA, MD, s. 153, s. 117), fakat bu emir eline ulaşmadan Şam'da vefat etti. Hekimbaşılıktan şeyhülislâmlığa yükselen ilk âlim olan Hayâtizâde'nin herhangi bir eseri olduğuna dair bir kayda rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 153, s. 117; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, vr. 55^{a-b}, 172^{a-b}; Subhî, *Târih*, İstanbul 1199, vr. 121^a, 162^b, 201^b; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 84; *Sicill-i Osmânî*, I, 406; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 184, 521-522, bir fetva örneğiyle birlikte; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 208, 475; Danişmend, *Kronoloji*, V, 140.



MEHMET İPŞİRLİ

MEHMET EMİN EFENDİ,

Kazasker

(ö. 1196/1782)

Devlet adamı
ve dinî eserler bestekârı.

1140 Şâbanı ortalarında (Mart 1728 sonları) İstanbul'da doğdu (Cevdet, II, 180). Dîvân-ı Hümâyûn çavuşlarından bir zatın oğlu olduğundan Çavuşzâde diye de anılır (*Sicill-i Osmânî*, I, 412). Sesinin güzelliğiyle III. Osman'ın dikkatini çekmesi üzerine Safer 1170'te (Kasım 1756) saraya ikinci imâm-ı sultânî tayin edilerek müderrislik pâyesi verildi. 1171 yılı ortalarında (1758 başları) önce vekâleten, bir yıl sonra da asaleten birinci imam oldu (Cevdet, II, 180).

Mehmed Emin Efendi, Zilkade 1184'te (Şubat-Mart 1771) Selânik kadılığına tayin edildi. 1188'de (1774) Edirne, arkasından Mekke pâyelerini, Cemâziyelevvel 1189'da (Temmuz 1775) İstanbul pâyesini aldıktan sonra aynı yılın şâbanında (ekim) Anadolu pâyesine yükseltildi. 1 Zilhicce 1191'de (31 Aralık 1777) Anadolu kazaskeri oldu. Mehmed Süreyyâ bu göreve Cemâziyelevvel 1191'de (Haziran 1777) getirildiğini belirtmektedir (*Sicill-i Osmânî*, I, 412). Şâban 1194'te (Ağustos 1780) padişah başımamlığından ayrıldı. Mehmed Emin Efendi, Rumeli kazaskerliğine yükseltileceği sırada felç geçirdi ve 17 Zilkade 1196 (24 Ekim 1782) tarihinde vefat etti; bugün İstanbul'un Kadıköy ilçesinde yer alan Rasimpaşa mahallesindeki Aynalık Çeşmesi Mezarlığı'na defnedildi.

Mehmet Suphî Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi* adlı eserinde Mehmed Emin Efendi'nin hayatı hakkında bilgi verirken onunla Şeyhülislâm Sâlihîhîfendizâde Mehmed Emin Efendi'yi (ö. 1191/1777) karıştırmıştır. Bestelediği dinî eserlerle dönemin mûsikîşinasları arasında yer alan Mehmed Emin Efendi'nin günümüze sadece irak makamında bir durağı ulaşmıştır. Suphî Ezgi, onun mûsikideki kudretine bu eserin şahit olduğunu söy-

lemektedir (IV, 113-115; Irak makamında-ki durağın notası da aynı sayfalarda yer almaktadır; durağın notası için ayrıca bk. a.mlf., *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salat-Durak*, s. 41-42).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevdet, *Tarih*, II, 180; *Sicill-i Osmânî*, I, 411, 412; Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1940, IV, 113-115; a.mlf., *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945, s. 41-42; "Mehmed Emin Efendi, Kazasker", *TA*, XXIII, 408; Öztuna, *BTMA*, II, 40-41.



HASAN AKSOY

MEHMET EMİN EFENDİ,

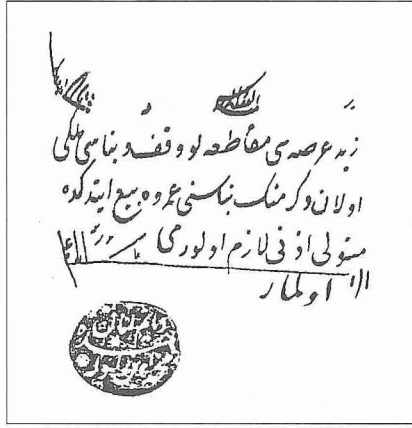
Sâlih efendizâde

(ö. 1191/1777)

Osmanlı şeyhülislâmı.

1117'de (1705) Edirne'de doğdu. II. Mustafa'nın Anadolu kazaskerliği pâyesiyile imâmı olan Topkapılı Sâlih Efendi'nin oğludur. Miyop olması sebebiyle gözlük kullandığı için Camgöz lakabıyla da anılır. Tahsilini medresede ve özel hocalardan tamamladıktan sonra on beş yaşında müderris oldu (1132/1720). Çeşitli müderrislik ve kadılıklarda bulundu. 1160'ta (1747) Selânik, 1166'da (1753) Şam, 1171'de (1758) Medine, 1174'te (1761) İstanbul kadısı oldu.

1181'de (1767) önce Anadolu kazaskerliği pâyesini aldı, 1184'te (1770) bilfiil kazaskerliğe getirildi. 1188'de (1774) Rumeli kazaskeri oldu. Bu görevdeyken 29 Cemâziyelevvel 1189'da (28 Temmuz 1775) İvazpaşazâde İbrâhim Beyefendi yerine şeyhülislâmlığa tayin edildi. Bir yıl dört ay bu görevde kaldıktan sonra idaredeki gevşekliği, hatta kendi maiyetindekilere bile söz geçirememesi sebebiyle 19 Şevval 1190'da (1 Aralık 1776) azledildi ve İstanbul'dan uzaklaştırılarak Bursa'ya gönderildi. 4 Muharrem 1191'de (12 Şubat 1777) vefat etti ve Emîr Buhârî Camii hazînesine defnedildi. Şem'dânizâde Süleyman Efendi, onun 130 mülâzımın müderrislik imtihanı sırasında azledilip Üsküdar'daki konağına nakledildiğini, azil sebebinin çok olduğunu, artık mûsamaha gösterilir tarafı kalmadığını, adamlarının uygunsuz işler yaptıklarını ifade eder (*Mûri't-tevârih*, III, 43). Diğer kaynaklarda cömertliği, dostlarına ve fakirlere yardımı, ayrıca vefakâr tavırlarıyla anılır. Çarşamba'da Murad Molla Tekkesi'ne "nân-bahâ" ve "hatm-i hâcegân" ücretleri, Topkapı'da evinin yakınındaki Ahmed Paşa Camii görevlilerine ücretler ve medresede kalan-



Sâlih efendizâde Mehmed Emin Efendi'nin mühürlü fetvası (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 545)

lara yine nân-bahâ adıyla vakıflar tahsis ettiği bilinmektedir.

Bazı kaynaklarda yemek meraklısı olduğu, zaman zaman padişah için de yemek hazırlayıp gönderttiği belirtilir. Devlet memurlarının ramazan ayında Bâbiâli'deki iftarlarının ertesi günü şeyhülislâm konağında iftara katılmaları onun döneminde âdet haline gelmiştir. Kendisinin oldukça muğlak ibareli on beş varaklık yazma halinde bir biyografi risâlesi bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3380). Kaynaklarda herhangi bir eserinden bahsedilmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Salihzâde Muhammed Emin Efendi Terce-me-i Hali, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3380; Şem'dânizâde, *Mûri't-tevârih* (Aktepe), III, 43; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 106; Cevdet, *Tarih*, II, 48-49; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 543-545 (iki fetva örneği); Danişmend, *Kronoloji*, V, 144.



MEHMET İPŞİRLİ

MEHMET EMİN PAŞA, Kıbrıslı

(1813-1871)

Osmanlı sadrazamı.

Kıbrıs'ın Baf kazasında doğdu. Babası Hazine-i Hümayun kethüdâsı Mehmed Emin Efendi'nin kardeşi Hüseyin Efendi'dir. Amcası sayesinde İstanbul'a giderek Enderun'da Hazine Odası'na kabul edildi. Hassa 4. Alayı'nın 2. Taburu'nda yüzbaşı olarak askerliğe başladı ve Mâbeyn-i Hümayun Karakolu'na verildi. 1833-1834 yıllarında Londra ve Paris'te eğitimine

devam etti. Dönüşünde kolağası oldu. Hassa Ordusu'nun 5. Alayı'nın 2. Taburu'nda binbaşı olarak görevlendirildi. Fakat öğrenimini tamamlamak ve Osmanlı talebelerine nezaret etmek için tekrar Paris'e gönderildi. Sultan Abdülmecid'in cülûsunda (1839) İstanbul'a geldi. Miralay rütbesine yükselerek Tophane'ye, oradan da mirlivâlikla Tophane Meclisi üyeliğine getirildi (1839-1840). Başarılı hizmetleriyle sultanın dikkatini çekince Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî'ye tayin edildi (1840). Burada iken bir süre redif askeri celbi için Sinop, Kastamonu, Bolu ve Ankara'ya gitti. Ancak 1843 tensikatında mülkiye hizmetlerinde kullanılmak üzere mirlivâlik rütbesi mîr-i ümerâliğa dönüştürülünce altı ay kadar açıkta kaldı. Aralık 1844 tarihinde tekrar fiilî göreve çağrılarak Akkâ Kalesi kumandanlığına ve bir yıl sonra Kudüs mutasarrıflığına gönderildi. 1846'da mîr-i mîrânlık rütbesine yükseltildi. Fakat 1847'de azledilip altı aylık bir bekleme süresinin ardından rütbesiyle bağdaşmayan bir görev olan Tırnova kaymakamlığına tayin edilince istifa etti.

Tophane Müşiri Ahmed Fethi Paşa'nın himmetiyle oldukça önemli bir görev olan Belgrad muhafızlığına tayin edildiye de bir ay gibi kısa bir süre sonunda bu görevinden alındı (1848). İki ay bekle-dikten sonra Tırhala mutasarrıflığına tayini çıktı. Ancak göreve başlamadan -yine Ahmed Fethi Paşa'nın yardımıyla- vezir rütbesiyle taltif edilerek Londra sefâretine gönderildi. Londra'da bulunduğu sırada Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya geldiği Macar mültecileri sorununun çözümünde önemli rol üstlendi. Bu sırada Halep'te çıkan isyanın Mehmed Emin Paşa gibi tecrübeli bir asker tarafından bastırılabilceği düşünüldüğünden merkeze çağrıldı ve Halep valiliğine gönderildi (1850). Burada isyanı bastırdı ve asayiş sağladı. Onu çekemeyenler tarafından Girit valiliğine tayin gerekçesiyle İstanbul'a davet edilince istifa etti. Ertesi yıl Şam civarında çıkan karışıklıkları bertaraf etmek için kendisine ihtiyaç duyulması üzerine tekrar aslî görevine çağrıldı ve Arabistan ordusu müşirliğine tayin edildi (1851). Böylece ordunun en üst rütbesine ulaşmış oldu. Ancak bütün iyi niyetine ve gayretlerine rağmen karışıklıkları önleyemeyince görevinden alındı (1853) ve birkaç ay bekle-dikten sonra Edirne valiliğine gönderildi. 1854 yılı başlarında cehaleti ve tedbirsizliği yüzünden Osmanlı donanmasını Sinop'ta Ruslar tarafından yakılmasına sebep olan Mahmud Paşa-